

Kitap İnceleme/Book Review: Özgür Türker, *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi (1779-1813)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020, 325 s., ISBN 978-975-17-4481-4

Yazarlar / Authors / Автор
Serdar Oğuzhan ÇAYCIOĞLU

ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-2396-6022>

Bu Kitap İncelemesine : Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, Kitap İncelemesi/Book Review:
atf için: / To cite this "Özgür Türker, *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz*
Book Review / Ссылка *Mücadelesi (1779-1813)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020",
на эту обзор книги *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi 4 (2020): 213-216.*

Makale Türü : Kitap İnceleme
Type of Article : Book Review
Тип статьи : Обзор книги

Geliř Tarihi / Received / Поступила : 03.12.2020
Kabul Tarihi / Accepted / Принята к публикации : 13.12.2020
Yaın Tarihi / Published / Опубликовано : 31.12.2020

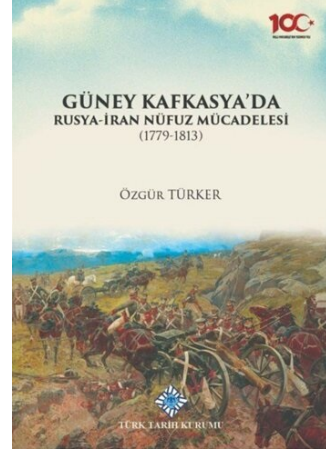
Yazar: Serdar Oğuzhan ÇAYCIOĞLU*

KİTAP İNCELEMESİ: Özgür Türker, *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi (1779-1813)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020, 325 s., ISBN 978-975-17-4481-4

Stratejik konumundan dolayı Kafkasya, tarihte pek çok devletin ilgi alanına girmiş ve neredeyse her devirde elde tutulmak istendiği için büyük devletlerin mücadele sahası hâline gelmiştir. Bundan dolayı zaman içerisinde Sâsâniler, Romalılar, Hazarlar, Araplar, Selçuklular, Moğollar, Timurlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar bölgeyi ellerinde bulundurmışlardır. XVI. asra gelindiğinde Kafkasya'daki çekişme içerisinde yer almak isteyen yeni bir siyasi gücün ortaya çıktığı görülmektedir. Altınorda'nın parçalanma sürecine girmesiyle güç kazanan Rusya, onun bakiyeleri olan Kazan ve Astrahan hanlıklarını yutarak Karadeniz kıyıları ve Kafkasya'ya doğru yayılma fırsatını bulabilmiştir.

Gürcistan'ın 1801'de Rusya'ya bağlanmasından sonra Güney Kafkasya'da Rus-İran mücadelesi başlamış ve giderek artan bir şekilde devam etmiştir. Bu iki devletin birbiriyle mücadelesi ve aralarında yaşanan savaşların tarihi, yerli ve yabancı çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur. Ülkemizde de son yıllarda Kafkasya araştırmalarına dair ilginin arttığını ve özellikle Rus kaynaklarını kullanma yetkinliğine sahip araştırmacıların çoğaldığını söyleyebiliriz. Bu araştırmacıların çalışmalarını genel itibariyle XIX ve XX. yüzyılın zengin materyallerine dayanarak ortaya koydukları görülmektedir. Bunlardan birisi Özgür Türker'in Türk Tarih Kurumu tarafından basılan *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi (1779-1813)* adlı kitabıdır.

Bu çalışma, Rusya'nın Güney Kafkasya'ya inmek suretiyle İran'ın nüfuz alanına girmesi üzerine iki devlet arasında yaşanan mücadeleyi incelemektedir. Çalışmada ana kaynak olarak nitelendirebileceğimiz Rusça ve Farsça kaynaklar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Farsçadan İngilizceye

* Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: oguzhan0037@gmail.com, ORCID ID: [0000-0002-2396-6022](https://orcid.org/0000-0002-2396-6022).

tercüme edilen kronikler, hatıratlar, seyahatnameler ve gezi raporlarından da istifade edilmiştir.

Tablo, harita ve resimler kullanılarak görselliğe bilhassa önem verilen bu eser, “Önsöz”, “Yöntem ve Kaynaklar”, “Giriş” ve “Sonuç” kısımlarına ilave olarak dört bölümden oluşmaktadır. “Yöntem ve Kaynaklar” başlığının ilk kısmında yazar, takip ettiği yöntemi tarif ederken mukayeseli tarih araştırma metodu ve tarafsızlık anlayışına riayet ettiğini belirtmiştir. Yine burada çalışmanın Kafkasya’da bir mücadele tarihi olmasından dolayı eserin savaş ve diplomasi tarihi olarak iki dayanak noktası üzerine inşa edildiğini vurgulamıştır. İkinci kısımda ise kaynaklar hakkında bilgi verilerek çalışmada başvuru olan resmî belge koleksiyonları değerlendirilmiş, kronikler, hatıratlar, seyahatnameler, gezi raporları ve araştırma eserler hakkında bilgi verilmiştir. “Giriş” bölümünde yazar, Kafkasya’nın coğrafi sınırlarını tarif ettikten sonra birlikte yaşama kültürüne sahip halklarını anlamaya çalışarak bölgenin etnik, dinî ve sosyokültürel bölünmüşlüğü hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır.

“Birinci Bölüm”de “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Güney Kafkasya’da Rusya-İran Rekabeti” ana başlığı altında II. Yekaterina döneminde Kuzey Kafkasya’da Rus ilerleyişi izah edilmiştir. Tarihi kaynaklardan da anlaşıldığı üzere bölgeye yayılma konusunda oldukça ısrarlı olan Ruslar, bu gaye için XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Kuzey Kafkasya’da kaleler inşa etmeye ve birtakım stratejik hatlar oluşturmaya başlamışlardır. Burada Rusların 1768-1774 Savaşı ve hemen ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması’yla elde ettiği kazanımlar, Azak-Mozdok Hattı’nın inşası, Georgievsk Antlaşması ve Kırım’ın ilhaki gibi konular işlenmiştir. Don-Volga ve Greben Kazaklarının iskanı ile Kafkasya Namestniki General Potyomkin’in Gürcülerin de verdiği destekle Kafkas Dağlarını aşarak Tiflis’e kadar uzanan Gürcistan Askeri Yolu’nu inşa etmesi vurgulanan diğer bir husustur. Dolayısıyla yazar, bu bölümde Rusya’nın Güney Kafkasya’ya inmesinden önceki adımlarını aşamalı olarak izah etmiştir. Birinci Bölüm’ün büyük bir kısmında aslında Osmanlı-Rus mücadelesi anlatılmaktadır. Bu bakımdan bölüm başlığının tercihinde belki Osmanlı-Rus-İran mücadelesi de düşünülebilirdi. Bölümün son kısmında Kaçarlara değinilmiş, hanedanın ortaya çıkışı, İran’da yükselişi, Ağa Muhammed Han’ın Güney Kafkasya siyaseti ve Tiflis’e düzenlediği askeri hareketi değerlendirilmiştir.

“İkinci Bölüm”de, “XIX. Yüzyıl Başlarında Güney Kafkasya’da Rus Yayılmacılığı ve Konsolidasyon” ana başlığı altında Gürcistan’ın Rusya’ya katılması konusu işlenerek bu meselenin gönüllü bir birleşme mi yoksa mecburi bir iltihak mı olduğu sorusuna açıklık getirilmiştir. 1801’de

Gürcistan'ın Rusya'ya bağlanması üzerine General Kovalenskiy komutasındaki Rus ordusunun Tiflis'e girişiyle birlikte Osmanlı destekli Lezgilerin ve İran'ın Gürcistan'a düzenledikleri saldırıların engellenmeye çalışıldığı burada belirtilmiştir. Öte yandan I. Pavel ve I. Aleksandr'ın Gürcistan manifestoları ve sonrasında Gürcistan'da Rus idaresinin oluşturulması, General Tsitsianov'un Kafkasya'daki hanlıkları işgal girişimleri yazarın akıcı üslubuyla anlatılmıştır.

"Üçüncü Bölüm", "1804-1813 Rusya-İran Savaşı"na ayrılmıştır. Burada savaşın nedenleri ve buna dair yaklaşımlar, küresel güçlerin oynadığı rol ve savaşın seyri detaylarıyla birlikte ele alınmıştır. Tsitsianov'un Revan harekâtı ve şehri kuşatma altına alması, General Tuçkov'un Gümrü'ye girişi, Eçmiadzin savaşları ve Tsitsianov'un Azerbaycan hanlıklarına yönelik faaliyetleri zikredilmiştir. Kürekçay Antlaşması'yla (1805) Karabağ Hanlığı'nun Rusya'ya bağlanması burada incelenen önemli bir husustur. Bakü'nün kuşatılması ve kalenin anahtarlarının teslimi sırasında Tsitsianov'un öldürülmesi olayı da bu bölümde çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır.

"Dördüncü Bölüm", "Kura ve Aras Nehirleri Arasında Rus Hakimiyetinin Tesisi" ana başlığı altında oluşturulmuştur. Burada Kafkas Orduları Başkomutanı General Gudoviç'in (1806-1809) Derbend, Karabağ, Bakü, Kuba ve Şeki hanlıklarını işgal edişi anlatılmıştır. Burada tabii 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasına kısmen değinilmiş ve Batı'da meydana gelen bazı siyasi gelişmelere de temas edilmiştir. Bundan sonra yazarın yoğunlaştığı esas konu, Gudoviç zamanında Revan ve Nahçıvan'a düzenlenen başarısız askerî harekât ve ardından Gudoviç'in istifasıdır. Yerine gelen yeni başkomutan Tormasov'un zamanında ise Rusya'nın Kafkasya'da İran aleyhine saldırı faaliyetlerine devam etmesi İngiltere gibi bazı güçlerin müdahalesine neden olmuştur. Yazar, bu konuya da temas ederek bölgeye gelen Sir Harford Jones başkanlığındaki İngiliz misyonunun faaliyetlerini değerlendirmiştir. Bundan sonra Rusya ve İran arasında 1809'daki barış müzakerelerinin sonuçsuz kalması üzerine savaşın yeniden alevlenmesi ve Rusya'nın, Meğri'yi işgali anlatılmıştır. General Kotlyarevski'ın Aras'ı geçerek Aslandüz zaferini (19-20 Ekim 1812) kazanmasıyla Rusya'nın, Aras'ın kuzeyindeki üstünlüğünü Abbas Mirza'ya kabul ettirmesi ve hemen ardından 1 Ocak 1813'te Lenkeran Kalesi'ni ele geçirmesi izah edilmiştir. Böylece 1804'ten 1813'e kadar devam eden Rusya-İran Savaşı, Rusların kesin üstünlüğüyle sonuçlanmış ve nihayetinde Gülistan Antlaşması imzalanarak barış sağlanmıştır.

Yazar, incelediği dönem içerisinde imzalanan diğer antlaşmalar ve sözleşmelerde olduğu gibi Gülistan Antlaşması’nın da tam çevirisini orijinaline sadık kalarak yapmıştır. Yazarın tarihî belgeleri akıcı bir dille orijinalinden Türkçeye çevirdiği dikkat çekmektedir. Kitabın geneline baktığımızda yazarın sade bir dili, akademik üslupla birleştirme kabiliyeti sayesinde dönemin karmaşık olayları kolayca anlaşılabilir. Eserin bir başka önemli özelliği, 1826-1828 Rus-İran Savaşı’nın nedenlerini ve bu savaşın öncesinde yaşanan olayları görmek için başvurulması gereken bir kitap olmasıdır. Çünkü 1826-1828 Rus-İran Savaşı’nın nedenlerinin başında İran’ın 1804-1813 yıllarında kaybettiği toprakları geri almak istemesi gelmektedir. Dolayısıyla Özgür Türker’in bu kitabı Rus-İran nüfuz mücadelesi ekseninde XIX. yüzyıl başlarında Kafkasya’da yaşanan gelişmeleri etkileyici bir biçimde okuyucuya sunmaktadır.